

MELYIK INKÁBB KERESZTÉNY FORMA: A REALIZMUS VAGY A FANTASY?

SZABADOS ÁDÁM

Ha eltekintünk a tartalomtól és az írói tehetségtől, és pusztán a formára figyelünk, melyik áll közelebb a keresztény világnézethez: Tolsztoj vagy Tolkien? Copperfield Dávid vagy Harry Potter? Jane Eyre vagy Oruál? A narratív irodalom az általa bemutatott valóság milyensége tekintetében mindig valahol a realizmus és a fantasy között, vagy épp a két szélen helyezkedik el. A realizmus a mi világunk másolatát igyekszik megteremteni, persze a szükséges szelekcióval, a fantasy egy másik univerzumot alkot, saját törvényekkel és teremtményekkel. Mind a realizmus mind a fantasy széles olvasótáborral rendelkezik, és keresztények is szinte fele-fele arányban esküsznek egyikre vagy a másikra. Lehet-e azt mondani, hogy valamelyik forma közelebb áll a keresztény világnézethez?

A realizmus hívei azzal érvelnek, hogy a világ önmagában érdekes, nincs szükség arra, hogy az olvasót nemlétező univerzumokba hívjuk, hogy ott kitalált lényekkel találkozzanak. Ahogy James Calvin Shaap amerikai író fogalmaz: sokkal érdekesebb azt elképzelni, milyen hatást gyakorol egy pók hirtelen megjelenése a reggelijét fogyasztó öreg házaspárra, mint azt, hogy a pók saját feleségének és gyermekeinek elvesztését gyászolja éppen, mikor az öreg házaspárt mint óriási szörnyetegeket megpillantja. Az embert elsősorban az ember érdekli, az irodalmon keresztül önmagával és környezetével akar találkozni, hacsak nem a menekülés készíti az olvasásra, amihez a fantasy felelőtlenebbül nyújt segítséget, mint a realista regény. A fantasy ráadásul parazita forma – érvelnek –, hiszen nem képes úgy elbeszélni, hogy ne a realizmus eszköztárával éljen, ne a való világ folyamataiba kapaszkodjon. Az ismeretlent is csak az ismert segítségével lehet leírni. A realizmus hívei szerint a realizmus (mint a tényleges emberi tapasztalathoz való hűség) a kettő közül az alapvetőbb forma. Természetesen a realista sem a valóság fotográfikus ábrázolására törekszik, sokkal inkább arra, hogy az életet – Maupassant szavaival – a valóságnál is teljesebb, élesebb, meggyőzőbb formában láttassa. De csakis a valóság *valóságosan létező* részletei által! A realistának nincs szüksége arra, hogy Isten világából kilépve valami másról beszéljen, mint ami van.

A fantasy hívei másképpen gondolkoznak. Ami a realisták szerint menekülés a valóság elől, az szerintük sokkal inkább menekülés a valóságba. Flannery O'Connor hevesen tiltakozott az ellen a megállapítás ellen, hogy a fikció menekülés lenne, és hangsúlyozta: éppen ellenkezőleg, a fikció által fejest ugrunk a valóságba! A fantasy hívei ezt fokozottan érvényesnek gondolják a mesékre, mítoszokra és fantázia-szülte világokra. Jancsi és Juliska, Zeus és Achilleusz, Frodó és Samu: ezek mi vagyunk. A fantasy előnye a többi műfajjal szemben ráadásul az – mondja Tolkien –, hogy van benne valami „lebilincselő idegenség”. Az elképzelt világok azonnal megfelelő távolságra röpitik az olvasót önmagától és környezetétől, hogy aztán visszanézve

szembesülhessen saját világával. Az idegenség irodalmi hatása felbecsülhetetlen. Ráadásul az olvasó az idegenben töltött idő után másképpen néz már ismert környezetére is. „Nem veti meg a valódi erdőt attól, hogy elvarázsolt erdőről olvasott” – mondja C. S. Lewis – „az olvasás inkább minden valódi erdőt kissé elvarázsol.” A fantasy irodalom nem a hétköznapi valóságtól való menekülés, éppen ellenkezőleg: abban segít, hogy meglássuk a hétköznapi valóság rendkívüliségét. A kitalált világok alkalmasak ezen kívül arra is, hogy az igazságot az olvasó számára saját kontextusuktól függetlenné, univerzálissá tegyék. Andersenről írt esszéjében Erik Christian Haugaard rámutat: „az egyszer volt, hol nem volt” a valóságban bármely idő és hely lehet, vagyis azt hirdeti, hogy az olvasó az *igazságot* fogja hallani. Az *Állatfarm* allegóriája nyilvánvalóan időtállóbb, mint az 1984 – vallja C. S. Lewis.

Mondhatjuk-e azt, hogy akár a realizmus, akár a fantasy közelebb áll a keresztény világnézethez? Gondolom, mindenki sejti, hogy áldilemmáról van szó, de hadd érezzem még egy kicsit a vitát. Mindkét forma keresztény hasznossága mellett szólnak érvek. A fantasy nem véletlenül örvend nagy népszerűségnek keresztények között, hiszen a keresztények traszcendensbe vetett hitével könnyen összekapcsolódik a más világok felé való érdeklődés. Madeleine L'Engle író nő mondja: „Soha nem lepődöm meg, amikor megtudom valamelyik kedvenc sci-fi írómról, hogy keresztény, hiszen a más galaxisok világáról és más létformákról való gondolkodás teológiai tevékenység.” A természetfeletti leírhatatlan valóságát kevésbé kockázatos párhuzamos univerzumok vagy mágikus lények segítségével bemutatni, mint az e téren könnyen giccsbe hajló realista megoldásokkal. Aslan kétségkívül hitelesebb és szerethetőbb Jézus, mint Mika Waltari bújkáló halásza.

A realizmus mellett viszont az szól, hogy tisztelettel viseltet az Isten által alkotott világhoz, és első pillanattól az őszinteség és egyenesség keresztény erényével lép fel. Isten Fia a mi világunkban öltött testet, nem Középföldén: fordítsuk akkor mi is a figyelmünket *erre* a világra, mellyel maga a Teremtő azonosult! A csoda itt, közöttünk valósult meg: az Ige *testté* lett és *közöttünk* lakozott. A természetfelettit a teremtett valóságban fogjuk megtalálni és átélni. Az *Óz, a nagy varázsló* óta tudjuk, hogy a képzelt világok nem mindig erősítik a traszcendensben való hitet, képesek éppen az üres eget és a magunkra hagyottság érzését is közvetíteni. Tolsztoj *Feltámadása* viszont realizmusa ellenére a kegyelem természetfeletti csodájára mutat rá, ahogy Graham Greene sem érzi szükségét annak, hogy keresztény reménységét küklopszok vagy hobbitok segítségével mondja el.

Hajlok arra, hogy végső soron ízlésbeli különbségről van szó. Ahogy egyikünk a sós ételeket jobban szereti az édeseknél, másikunk inkább az édes mellett dönt, úgy van a realizmussal és a fantasy műfajával is. Akit nem érdekel a *Végtelen történet*, valószínűleg a *Narnia krónikáit* sem fogja elolvasni. Aki a *Szilmarilokat* elolvasta, nagy eséllyel meg akarja majd szerezni a *Míg arcunk nem lesz* gyönyörű mítoszát is. Shaapnak igaza lehet: „Talán a kálvinista mondatja velem, de hiszem, hogy valamiféle eleve elrendelés működteti a realizmus és a fantasy közötti választásunkat is. Némelyikünk az egyikhez vonzódik, némelyikünk a másikhoz. Némelyek gyászoló pókokat szeretnek

alkotni, mások előnyben részesítik az emberi gyászt a pókok gyászánál. Melyik a jobb gyümölcs: az alma vagy a narancs?" Persze lehetne ezt a tételt úgy is megfogalmazni, hogy inkább a realista választása lássék idétlennek, de ezt nem Shaap fogja megtenni, ő másra lett rendelve...